

Vård- och underhållsplan

Kronetorps mölla

Fastigheten Arlov 7:16 i Burlövs kommun
Skåne län

Malmö Kulturmiljö
Enheten för Kulturmiljövård
Rapport 2008:018

Anders Reisnert

Vård- och underhållsplan

Kronetorps mölla

Fastigheten Arlov 7:16 i Burlövs kommun
Skåne län

Malmö Kulturmiljö

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 44 75

Besöksadress: Malmöhusvägen 3

www.malmo.se/kulturmiljo

Vård- och underhållsplan

Kronetorps mölla

Fastigheten Arlöv 7:16 i Burlövs kommun, Skåne län

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:018

Författare: Anders Reisnert

Foto: Carola Lund och Anders Reisnert

Grafisk form: Anders Gutehall

Sättning: Olga Schlyter

Omslagsbild: Kronetorps mölla

ISSN: 1653-493x

© Malmö Kulturmiljö 2008

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Inledning	5
Vård- och underhållsplanens syfte och avgränsningar	5
Kronetorps möllas status och skydd	5
Kulturhistoriskt värde	6
Lite om möllor	7
Kronetorps mölla - historik	8
Tidigare vårdinsatser	9
Beskrivning, underhåll och åtgärder	11
Foten	11
Segelbanan/omgång	15
Kvarnkroppen	16
Hättan	18
Besiktningar i framtiden	19
Referenser	20
Årets rapporter	21

Bilagor

Bilaga 1 Prioriterade åtgärder

Bilaga 2 Besiktningsprotokoll

Bilaga 3 Vägledning vid yttre och inre besiktning av en mölla, allmän tillsyn samt översyn före körning med möllan. Ivan Håkansson 1981.

Bilaga 4 Minnesanteckningar

Tekniska och administrativa uppgifter

Län Skåne
Kommun Burlöv
Fastighet Arlöv 7:16
Ägare Burlövs kommun

Inledning

Denna vård- och underhållsplan över Kronetorps mölla i Burlövs kommun har upprättats efter beställning av förvaltare Kent Sjögren, Burlövs kommun. Planen är författad av stadsantikvarie Anders Reinsert, Malmö Kulturmiljö. Under arbetets gång har samråd skett med antikvarie Henrik Ogestedt, vid kulturmiljösektionen på Länsstyrelsen i Skåne, kultursekreterare Cecilia Gagge på Burlövs kommun, förvaltaren Rune Persson och ordföranden i Burlövs Mölleförening, Göran Hagman. Muntlig kontakt har även tagits med antikvarie Henrik Borg på Regionmuseet i Kristianstad och antikvarie Olof Martinsson vid kulturmiljösektion, Länsstyrelsen i Skåne.

Kronetorps mölla besiktigades av författaren den 16 april och den 21 maj 2008. Den 13 juni 2008 förankrades arbetet med Henrik Ogestedt, antikvarie vid Länsstyrelsen i Skånes kulturmiljösektion, vid ett möte på plats i Kronetorps mölla. Vid dessa tillfällen fördes anteckningar som återgetts i sitt ursprungliga skick i bilaga 1 för att dokumentationen av arbetet skall bli så fullständig som möjlig.

VÅRD- OCH UNDERHÅLLSPLANENS SYFTE OCH AVGRÄNSNINGAR

Vård- och underhållsplanen gäller, enligt beställningen, enbart kvarnbyggnaden och inte möllarebostaden. Den har tillkommit för att vara ett hjälpmedel vid vård- och underhållsåtgärder men fokuserar också på akuta brister i byggnadens nuvarande status. Planen är tänkt att fungera förebyggande och motverka att mer omfattande skador uppstår. Därmed kan vårdinsatserna begränsas och kostnaderna för dessa hållas nere. Man skulle kunna beskriva detta som att akuta åtgärder borde kunna minimeras till förmån för ett långsiktigt arbete där reparationerna kommer i jämna intervaller. Detta underlättar både budgetarbete och ger möjlighet till mer förmånliga upphandlingar av vårdinsatserna.

Historiken har gjorts kort då det tillgängliga publicerade materialet inte möjliggör tecknandet av en mångfasetterad bild av möllans historia. Inom uppdragets ramar har inga noggrannare arkivefterforskningar varit möjliga att göra. Utöver detta har försök till vissa historiska iakttagelser gjorts. Kulturmiljösektionen vid Länsstyrelsen i Skåne län har uttryckligen velat ha fram kunskaper om kvarnskråets ursprungliga eller i alla fall äldre beklädnad. För att få fram detta har eftersökningar av äldre bildmaterial gjorts. I de tillgängliga arkiven har endast ett mindre antal användbara bilder påträffats. Arkivhandlingar har inhämtats från Länsstyrelsen i Skåne och Skånes hembygdsförbund.

Redan vid en snabb okulär besiktning av möllan kan konstateras att vissa renoveringsåtgärder är mer akuta än andra. Som en separat del tas därför de åtgärder upp som bör göras inom en snar framtid. Dessa åtgärder är prioriteringsordnade där byggnadens långsiktiga bevarande satts i fokus. Se bilaga 1.

KRONETORPS MÖLLAS STATUS OCH SKYDD

Kronetorps mölla och möllarebostad klassades 1971-06-12 som enskilt byggnadsminne och skyddas idag enligt 3 kap § 1 Lagen om kulturminnen (KML 1988:950).

I samband med att möllan byggnadsminnesförklarades upprättades skyddsföreskrifter. Dessa återges i sin helhet i bilaga 1 men kan sammanfattas enligt följande:

1. Byggnaderna får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre eller inre byggas om eller på annat sätt förändras utan tillstånd från länsstyrelsen.
2. Byggnaden skall underhållas så att den inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras med traditionella byggnadsmaterial, färger och metoder på ett sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värde inte minskar.

Byggnadsminnesförklaringen av Kronetorps mölla innebär att byggnaden bedöms som ”synnerligen märklig genom sitt kulturhistoriska värde.” Endast länsstyrelsen får lämna tillstånd till förändringar som strider mot de av fastighetsägaren godkända skyddsföreskrifterna om särskilda skäl föreligger, enligt 3 kap § 14 KML.

Kronetorps mölla är uttagen i ”Bevarandeplan för Burlövs kommun” vilken antogs av Burlövs kommunfullmäktige år 2000.

KULTURHISTORISKT VÄRDE

Kronetorps mölla är Skånes största mölla, och den har sedan uppförandet dominerat landskapsbilden mellan städerna Malmö och Lund. Teknikhistoriskt har möllan, genom dess för sin tid väldiga kapacitet, ett stort värde. Möllans huvudsakliga värde ligger i dess autenticitet, det vill säga att möllans ursprungliga funktion kan förstås av både specialister och ”vanliga” besökare.

Som besöksmål är möllan, och har länge varit, en stor attraktion och utgör en viktig resurs för fritid och besöksnäring. Detta kan också betraktas som en del av möllans antikvariska värde. Dock bör detta värde samordnas och i vissa fall underordnas värdet av möllan som bruksenhet. Med detta menas att vissa förändringar som gjorts av möllan för att förhöja dess attraktionskraft för besökaren, inte nödvändigtvis harmonierar med möllans antikvariska värde. Det tydligaste exemplet på detta är utsiktsfönstret på fjärde våningen (hättloftet). De antikvariska insatserna måste därmed i första hand säkra de historiska värdena. Detta hindrar inte att dessa insatser även kan samverka med besöksnäringens intressen.

Utsikt från kvarnloftet mot Burlöv.

Kronetorps mölla - historik

Kronetorps mölla uppfördes 1841 som en väderkvarn av holländsk typ. Möllan byggdes på mark som genom partiellt skifte utskiftats från byarna Arlov och Burlöv av Löjtnanten Carl Christian Cronsjö mellan 1791 och 1792. Det är hans efternamn som ingår i gårdsnamnet Kronetorp, som ursprungligen stavades Cronetorp. Gårdens namn kom att överföras till möllan när denna senare uppfördes. År 1834 köptes gården Kronetorp av köpmannen och Malmöborgaren Christian Bergh. På den högsta platsen på gårdens ägor lät han 1841 uppföra möllan, som var och är Skånes största vinddrivna mölla. Byggmästare var den kände kvarnkonstruktören Christian Sjöström från Svedala. Några år senare fick han i uppdrag att även bygga Slottsmöllan vid Malmöhus slott i Malmö. Enligt vissa uppgifter skulle Sjöström inhandla ritningarna till den väldiga Kronetorps mölla i Köpenhamn. Han blev dock bestulen på ritningarna och lär då ha pekat på sitt huvud och sagt ”De järr ingenting, fårr di siddor här”. Historien kan kanske vara sann men man får inte förledas att tro att möllan uppfördes utan ritningar. Ett så komplisserat bygge krävde både översiktliga ritningar och detaljritningar. Detta gäller främst maskineriet som, sitt grova utseende till trots, kräver millimeterpassning.

På 1860-talet hade möllan en kapacitet på fyra par stenar vilket gjorde att man kunde mala 16 säckar i timmen. Troligen hade möllan vid uppförandet 20 år tidigare samma kapacitet men detta har inte kunnat verifieras. Det krävdes tre anställda för att klara verksamheten.

Efter Christian Berghs frånfälle övertogs Kronetorp av sonen Alfred Bergh som tillsammans med fyra ogifta systrar Edla, Wilhelmina, Henriette och Nathalia skötte gården och möllan. Systrarnas dödsbo sålde gården och möllan 1927 till Herman Ulldal-Jørgensen. Han arrenderade ut möllan till Anton Lorén och senare till Ivar Andersson. Siste möllare blev Emil Andersson som innehade arrendet fram till 1961. Ägandet övertogs 1968 av Mogens Ulldal-Jørgensen som 1976 sålde möllan till Burlövs kommun.

Kronetorps mölla, omkring år 1940.

Omkring år 1910 revs det gamla kvarnverket ut och istället fick möllan tre par stenar, valsstol och två siktar. Kraften hämtades inte längre enbart från vinden utan en tändkulemotor installerades som kompletterande kraftkälla.

Efter 1941 upphörde malningen av brödsäd och fodersäd blev istället den största enskilda produkten. Personalen kunde då inskränkas till en enda person.

År 1841 uppfördes Möllan.

År 1961 upphörde den yrkesmässiga malningen.

År 1966 brann magasins och stallbyggnaden som låg söder om möllan

År 1969 blåste vingarna ned.

År 1970 uppfördes Nya Villan på samma plats där tidigare magasinsbyggnaden stod.

År 1971 blev möllan byggnadsminnesförklarad.

År 1976 köptes möllan, möllarebostaden och villan av Burlövs kommun.

TIDIGARE VÅRDINSATSER

Vård- och underhållsåtgärder på Kronetorps mölla har, bortsett från två större insatser 1969 och 1976, i huvudsak haft karaktären av räddningsaktioner. Med detta menas att vårdåtgärder och reparationsarbeten gjorts när skador uppstått vid exempelvis stormar. En viss kontinuitet i underhållet har dock funnits under 1980-talet. Här nedan redovisas de vårdinsatser som är dokumenterade i arkivalier i framförallt länsstyrelsens arkiv.

År 1969 kläddes möllan med shingel-papp och en öppning togs upp åt sydväst på hätteloftet. Öppningen försågs med ett pivåhängt fönster med så kallad "fuskspröjs". Troligen byttes även en del av panelningen på tredje loftet vid detta tillfälle. Hättan försågs med bandtäckt tjärpapp. Kopparbeslagningen kring fönstren genomfördes också och omgång och räcken kompletterades.

År 1972 restaurerades hätta, kvarnmaskineri och vingor, samt tändkulemotorn återmonterades (RAÄ Dnr 005464). Arbetena avslutades 1973.

År 1976 laserades utvändigt trä, fönstren målades med oljefärg, slammade ytor kalkades, utvändigt stål borstades och målades. Omgångens gångplank förstärktes och räckena höjdes. Invändigt förstärktes golven samt utvändigt genomfördes röjning av sly.

År 1976 säkrades möllan så att det skulle vara tryggt för besökare att vistas i byggnaden och på omgången. En brandtrappa och utrymningsväg av galvaniserat stål monterades från omgången till mark. Räcket försågs med ett trådnätsskydd liksom invändiga platser med fallrisk. Shingel-pappen kompletterades och foten kalkades.

År 1981 genomfördes en kompletterande renovering för att klara tillgänglighetskrav samt att göra möllan funktionsduglig. Räcken och skydd sågs över, Väderbjörn och två valpar byttes och sölstenen fick ny salning. Kronhjulets delningsskena förstärktes med 120 nya bultar. Stjärnhjulets och kronhjulets kuggar byttes. Då svensk vitbok inte kunde skaffas fram användes vitbok från Österrike. Även fönstren kittades om och målades samt pappbeklädnaden reparerades.

År 1983 vänföreningen "Burlövs Mölleförening". Vänföreningen är mycket aktiv och visar bl.a möllan för allmänhet men kör också själva kvarnverket. Föreningens medlemmar har kontinuerlig tillsyn av anläggningen. Detta år renoverades åter pappbeklädnaden och ca 100 kvadratmeter shingel lades om.

År 1984 lagades putsskador på sockeln och omgång, räcken och stödben målades.

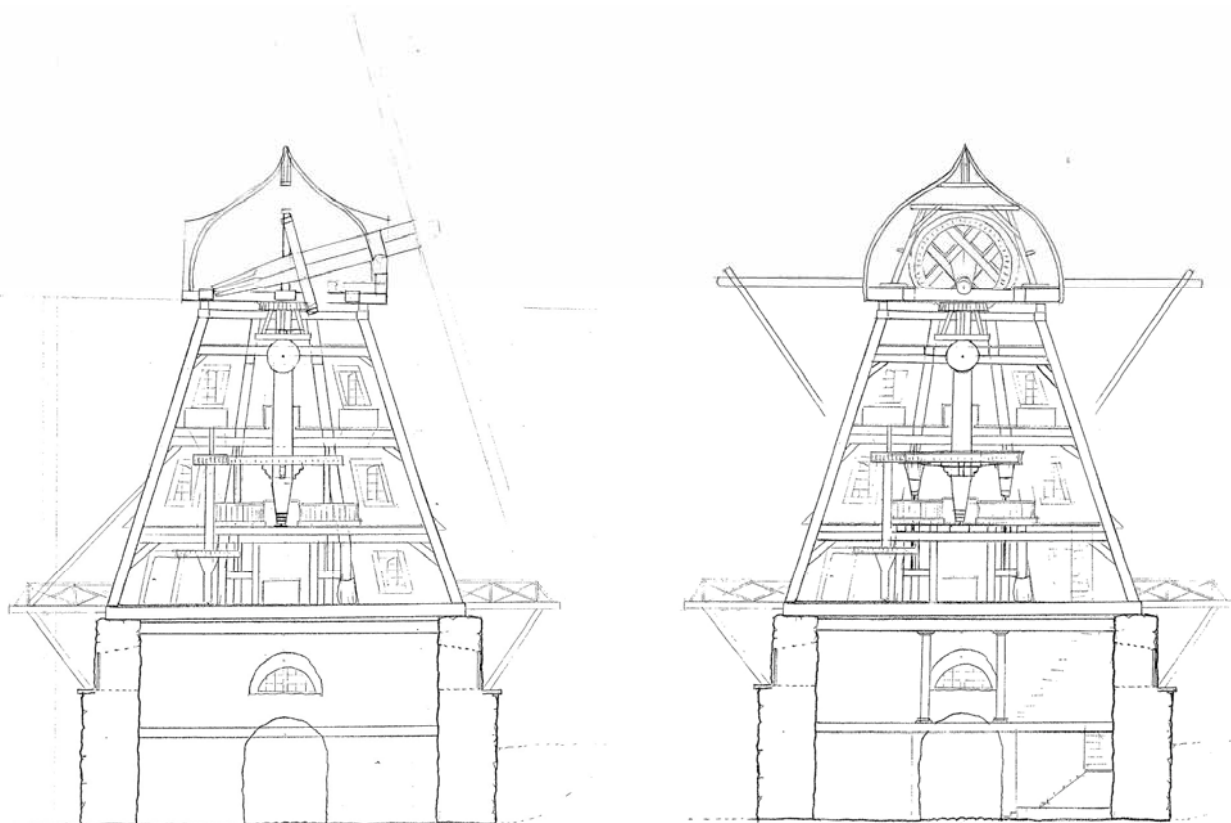
År 1997 försågs möllan åter med nya vingar tillverkade av lärkträ.

År 1990 monterades nytt räcke kring segelbanan.

År 2001 lagades södra portens nedre del och porten renoverades i övrigt. Putsarbeten utfördes på foten. Panel mellan segelbana och murverk byttes. Rötskadade bjälkar mellan stenfot och "böle" byttes till lika befintliga. Fönster renoverades. Nya bleck av koppar fästes för att underlätta vattenavrinning. Nytt trappräcke från bottenvåningen till magasinsvåningen monterades.

År 2006 sanerades möllan från äkta träsvamp samt or.

År 2008 sanerades äkta hussvamp vid ett fönster i stenfoten.

Kronetorps mölla i sektion. Källa: Länsstyrelsens arkiv

Beskrivning, underhåll och åtgärder

FOTEN

Konstruktion och material

Kvarnkroppen, det så kallade bölet, är uppförd på en ca 7 meter hög stensockel, den så kallade foten. Foten inrymmer två våningar; sockelvåningen och magasinloftet. I sockelvåningen finns magasin och en centralt placerad inkörsport med plats för i- och urlastning av vagnar. Efterhanteringen av den malda säden gjordes i magasinet medan transport och övrig hantering gjordes i portgången och sidorum i porten.

Foten: Foten med port och lunettfönster.

Till vänster: Port med småspröjsat gjutjärnsfönster över. Till höger: Småspröjsade gjutjärnsfönster.

Utvändigt

Foten har en kvadratisk plan med knappt 14 meters sida. Murarna är 1,8 meter tjocka och murverket består av kliven fältsten med godsidorna vända mot de yttre och inre fasadytorna. Konstruktionen benämns skalmursteknik, det vill säga det finns en ytter- och innerfasad mellan vilka en blandning av småsten, stenskröt, lera och kalkbruk packats. Utvändigt har stensockeln vitkalkats varför det är svårt att avgöra fogbrukets sammansättning och hur fogarna byggts upp. Ett markerat utsprång på drygt 4 meters höjd över marken, mellan första och andra våningen, utgör stödet för stolparna som bär segelbanans omgång.

Alla murverksöppningar har omfattningar murade med tegel och avslutas med stickbågiga avlastningsbågar. Teglet är handstruket, rött till gulrött i färgen. Fönstren i bottenvåningen är av tvåluftstyp med tre rutor per luft men även gjutjärnsfönster förekommer.

Stenfotens utstickande partier är täckta med tvåkupigt taktegel. Plåtbeslagen för bortledandet av "bölets" regnvatten tycks gå under pannorna, inte över dessa. Hängrännor med stora trattar över stupränorna ser ut att fungera väl och är av ett antikvariskt korrekt utförande.

Portarna är dubbla brädportar, upphängda på bandgångjärn och klädda med panel.

Invändigt

Invändigt är stenfoten slätputsad med kalkbruk och vitkalkad. Bottenvåningen är indelad i flera rum med en körbar portgång i mitten. Här är körbanan satt med grov kullersten. Mellanväggarna är uppförda i korsvirkesteknik där den bärande delen utgörs av fyra kraftiga furustolpar på stolpstöd. Dessa stolpar bär i sin tur de ovanliggande våningsplanens bjälklag. Fyllningarna i mellanväggarna består av tegel och plank.

Väster om portgången finns ett stort rum vars golv är belagt med tegel och trä. De skiftande golvmaterialen antyder att detta rum varit avbalkat med mellanväggar. Här är en tändkulemotor av märket Samson, tillverkad vid Storebro bruk i Småland, uppställd på ett gjutet fundament. Den är dock inte körbar idag. Den var tänkt att nyttjas då inte vinden var tillräckligt stark för att driva vingarna. Möjligen är detta från början mjölnarens kontor. Bakom detta rum finns ett mindre trapphus med en trätrappa som för besökaren vidare upp i möllan.

Öster om portgången finns tre utrymmen där det bortre rummet nyttjas som verkstad. Möjligen har mjölnardrängarnas bostad varit här från början. Det mellersta rummet är störst och har från början fungerat som magasin. Här finns ett kraftigt trädäck för uppställning av säckarna i bekväm höjd och en bit ovan det fuktiga stengolvet. Övriga rum har golv av plankor vilka delvis överspikats med skivmaterial. Ett mindre rum har troligen nyttjats som förråd.

I andra våningen, magasinsloftet, finns småspröjsade gjutjärnsfönster. Åt väster finns även ett stort småspröjsat, lunettformat fönster i trä. Troligen är detta en kopia av ett ursprungligt fönster som varit föregångare till järnfönstren. Ett igenmurat runt fönster finns också på denna våning.

I möllans bärande konstruktion ingår fyra grova pelare av trä som för ned lasterna från "bölet" och maskineriet till marknivån. Det är betydande laster som på detta vis säkras med avväxlade bockkonstruktioner och pelare.

Till vänster och mitten: Portgången. Till höger: Rum väster om portgången.

Till vänster: Magasinsloftet (ovanvåningen i foten). Mitten: Lunettfönster. Till höger: Småspröjsat gjutjärnsfönster.

Underhåll

Kontrollera fönster, karmar och bågar. När fönstren är i ordning ska dess underhållas utvändigt med en blandning av lika delar kallpressad linolja och terpentin. Denna metod kan även användas på gjutjärnsfönstrens ramar och spröjsar. Underhållsintervallet är två år. Se då också över kittningen. Löst kitt tas bort och ersätts med nytt linoljekitt.

Snickerier täckmålas med linoljefärg i befintliga kulörer var femte år.

Översyn av murverkets fogning skall ske med två års intervall. Bortfallen fogbruk ersätts eller löst fogbruk avlägsnas. Det nya fogbruket skall vara hydrauliskt, blandat 1:3.

Takteglet på stenfotens utstickande partier kontrolleras på våren och eventuellt trasiga pannor ersätts. Vid samma tillfälle rensas hängrännor och funktionen hos stuprännorna kontrolleras. Plåtbeslagningen kontrolleras.

Skador vid besikningstillfället

En kraftig spricka går över södra fasaden vid fönstret och ned till portgångens valv. En likartad men betydligt mindre spricka syns på motsvarande ställe på norra fasaden. Båda sprickorna finns även på insidan och är alltså genomgående.

Åtgärd: Sprickbildningarna är så kallade krympsprickor och beror på rörelser i murverket. Det är naturligt att dessa sprickor uppträder där det finns svagheter i murverket, vid exempelvis fönster eller portöppningar. Skadorna på murverket är ännu inte alarmerande och kan lagas upp med kalkbruk. I fortsättningen bör det skadade murverket besiktigas med två års intervall och vid behov lagas upp med hydrauliskt kalkbruk. Att laga sprickorna hindrar vatteninträning och därmed också frostsprängning av murverket.

På magasinloftet har en betydande förskjutning av den sydöstra pelaren ägt rum.

Åtgärd: Att härleda orsaken till förskjutning av den sydöstra pelaren kräver en ingående analys. I dagsläget hänger ett lod på plats och rörelserna bör mätas varje år för att kontrollera om rörelserna som orsakat förskjutningen fortfarande är pågående. Om rörelserna är pågående skall en fördjupad analys göras och eventuella åtgärder sättas in så att inte rörelserna fortsätter. Möjligen borde även hättan vridas ett kvarts varv med tätare intervaller än idag för att undvika statisk belastning på pelaren. Se även bilaga 1.

Ett omfattande svampangrepp av äkta hussvamp har påträffats vid lunettfönstret på magasinloftet.

Åtgärd: Hussvampsangreppet är i skrivande stund under åtgärd.

Till vänster: Förskjuten pelare. Till höger: Hussvampsangrepp.

SEGELBANAN/OMGÅNG

Konstruktion och material

Runt möllans andra våning löper en bred balkong, den så kallade segelbanan eller omgången. Den består i princip av ett bärverk av liggande bjälkar på vilka längsgående grova plank spikats. De senare utgör själva gångbanan. För att förhindra att folk kommer till skada har ett räcke i form av krysstag av trä fästs med hjälp av vertikala stolpar som monterats på de liggande bjälkarnas huvuden. Räckena har nytillverkats 2001 och är därmed i gott skick. För att öka säkerheten har räckets förstärkts med trådnät och höjts med ett påmonterat järnräcke.

Underhåll

I god tid före säsongstarten kontrolleras räckets årligen. Dåliga delar byts ut lika befintligt och målas med vit linoljefärg. Gångbanans plank kontrolleras samtidigt och dåliga plank byts ut med plank lika befintliga.

Vart femte år kontrolleras det liggande bärtimret och de snedgående stöttorna.

Virkesytorna underhålls med dalbränd trätjära.

Skador vid besiktningstillfället

Plåtningen i kanterna in mot kvarnkroppen har släppt på flera ställen.

Åtgärd: Se över och åtgärda plåtning.

Till vänster: Omgången från ovasidan. Till höger: Omgången sedd underifrån.

KVARNKROPPEN

Konstruktion och material

Själva kvarnkroppen, även kallad bölet eller skrået, är åttkantigt i planformen. Uppbyggnaden består av långa bärande stolpar i de åtta hörnen, som i botten och i toppen sammanhålls av syll respektive lejd. Bjälklaget som skiljer och bär de olika våningsplanen vilar på snedställda styvor eller konsoler av trä. Dessa är tappade in i bjälklagets sparrar liksom i det bärande stolpverket.

Utvändigt

Kvarnkroppen är utvändigt klädd med pappshingel. Denna beklädnad tillkom troligen 1968. Shingeln är fäst på en liggande spontad panel som är av varierande ålder. Vatteninträngning har under tidernas lopp gjort att panelen rötskadats varefter den efterhand bytts ut.

Invändigt

Kvarnkroppen är indelad i fyra våningsplan. Längst ner finns det så kallade broloftet som utgjorde kontor och tappning av mjölet. Nästa våning upptas av kvarnloftet där kvarnstenarna och det stora stjärnhjulet är placerade. Det senare överför kraften från vingarna till kvarnstenarna via ett system av mindre kuggjul. Ovanför kvarnloftet ligger hissloftet. Här finns mekaniken som överför vingarnas kraft till en hissfunktion. Översta våningen härbärgerar det så kallade hättloftet. Här finns de viktigaste rörliga delarna som via axel, kronhjul och krondrev för över vindkraften till stjärnhjulet. På hättloftets vridkrans vilar den lökformade hättan.

Kvarnkroppen med dess beklädnad i pappshingel.

Till vänster: Broloftet. Mitten: Kvarnloftet. Till höger: Fuktskada.

Underhåll

Utvändigt

På sikt bör shingeln bytas ut till bandtäckt tjärpapp, se bilaga 1. Efter att beklädnaden bytts ut underhålls denna och hättan med asfaltmassa som levereras från leverantören av beklädnadspappen. För att underlätta påförningen värms massan i ett öppet kärl varefter den påförs med borste. Detta görs vart femte år.

Vid detta tillfälle skall också vingar, axelns utvändiga del, svanstrå, slanor, utliggare och broms kontrolleras och tjäras med dalbränd uppvärmd trätjära. Eventuella skador åtgärdas.

Vridningsmekanismen för hättan smörjs och dess funktion kontrolleras.

Kontrollera fönster, karmar och bågar. När fönstren är i ordning ska dess underhållas utvändigt med en blandning av lika delar kallpressad linolja och balsamterpentin. Underhållsintervallet är två år. Se då också över kittningen. Löst kitt tas bort och ersätts med nytt linoljekitt. Om målningsbättring erfordras görs detta med linoljefärg i befintliga kulörer. Detta gäller även dörrarna och dess omfattningar till segelbanan.

Invändigt

I princip är både den bärande och de rörliga delarna i möllan i gott skick. Ett visst årligt underhåll behövs dock. De rörliga delarna där trä möter trä eller järn möter trä måste före säsongen ses över och vid behov smörjas med färtalg eller andra lämpliga animaliska fetter. Kronhjulets kilar måste fästas ordentligt och kontrolleras både före och efter körning. Metall mot metall smörjes med vanligt smörjmedel, gärna grafitbaserat, efter behov.

Vridkransen smörjs och kontrolleras med jämna mellanrum. I dag lutar bölet något vilket gör att vridkransen pallats upp. Detta bör ses över årligen så att lutningen inte ökar.

Väderbjörnen, det stenlager som axeln löper i, kontrolleras årligen. Vid den årliga kontrollen på våren skall också pressen (bromsfunktionen) undersökas och dess funktion kontrolleras. Eventuella fel åtgärdas före säsongstart.

Kontrollera vatteninträngning två gånger om året. Om vatteninträngning konstateras så skall platsen för vatteninträngningen lokaliseras och åtgärder vidtas för att förhindra vidare inträngning.

Kontrollera bjälkarnas infästningar.

Se över trappor. Eventuella skador åtgärdas.

Skador vid besiktningsstillfället

Pappshingeln sitter bitvis dåligt mot underlaget och shingel saknas på vissa ställen.

Åtgärd: Pappshingeln bör bytas till takpapp (se bilaga 1).

Rötskadat virke finns på flera ställen till följd av den betydande vatteninträngning som har konstaterats av Dansk Bygningsanalys AS. Se företagets rapport, ärendenummer B-6692 mars 2007.

Åtgärd: Rötskadat virke bytes. Var noggrann med dimensioner, träslag och konstruktion. Monteringen ska utföras lika befintlig.

HÄTTAN

Konstruktion och material

På hätteloftets vridkrans vilar den lökformade hättan. Hättan skall kunna vridas med vingar, axel och kronhjul en gång i månaden. Hättan är klädd med asfaltspapp.

Underhåll

Kontrollera vatteninträngning två gånger om året. Om vatteninträngning konstateras så skall platsen för vatteninträngningen lokaliseras och åtgärder vidtagas för att förhindra vidare inträngning.

Kontrollera de bärande virkesdelarna en gång om året.

Se över trappor. Eventuella skador åtgärdas.

Vridkransen smörjs och kontrolleras med jämna mellanrum. I dag lutar bölet något vilket gör att vridkransen pallats upp. Detta bör ses över årligen så att lutningen inte ökar.

Väderbjörnen, det stenlager som axeln löper i, kontrolleras årligen. Vid den årliga kontrollen på våren skall också pressen (bromsfunktionen) undersökas och dess funktion kontrolleras. Eventuella fel åtgärdas före säsongstart.

Skador vid besiktningstillfället

Vingarnas vindskivor uppvisar rötskador.

Åtgärd: Ersätt rötskadade delar av vingarnas vindskivor mot färskt virke. Täckmålas med vit linoljefärg.

Felaktigt monterade rutor i fönster på hätteloftet har orsakat läckage. Fönstret tillkom sannolikt på 1960-talet.

Åtgärd: Fönstret med felaktigt monterade rutor bör tas bort och ny panel och papp återmonteras (se bilaga 1).

Hättan är den översta lökformade, rörliga delen av möllan.

Invändiga bilder från hättan.

Besiktningar i framtiden

I fortsättningen bör det ske två besiktningar årligen, en gång på hösten och en gång på våren. Vid dessa besiktningar bör representant för ägaren (i detta fall Burlövs kommun) och en representant för brukaren (Burlövs Mölleförening) delta. Finns behov av byggnadsantikvarisk expertis vid dessa besiktningar kan sådan hämtas från exempelvis Malmö Kulturmiljö/Malmö Museer eller Regionmuseet i Kristianstad.

Vid besiktningen upprättas ett protokoll. Protokollet utformas som en enkel checklista där de olika kontrollpunkterna kryssas för. Eventuella åtgärder kan kommenteras med ett stycke fritext. I protokollet anges vad som gjorts sedan förra besiktningstillfället och vad som skall göras till nästa gång. Protokollet sänds till Länsstyrelsens Kulturmiljösektion i Skåne län för kännedom, godkännande och arkivering.

Ett utkast till besiktningssprotokoll med checklista har bilagts denna vård- och underhållsplan. Se bilaga 2.

För själva handhavandet av möllan, det vill säga det arbete som utförs av Burlövs mölleförening, finns ett utmärkt underlag som getts ut av Skånska Möllor. Tillämpliga delar från detta har bilagts denna vård- och underhållsplan, se bilaga 3.

Referenser

Dansk Byggningsanalyse AS: *Byggnadsundersökning. Kronetorps Mölla i Arlööv Sverige*. Ärendenummer B-6629. Mars 2007.

Ek Sven B: Väderkvarnar och vattenmøllor 1962.

Ingers I: Burlövs Kommun 1972.

Johansson C: Skånska møllor 2003

Kronetorps Mölla historisk kulturmiljö i Malmöhus län. Författare och tryckår okänt.

Länstyrelsen i Skåne län, Kulturmiljösektionens arkiv.

Nationalencyklopedin: Uppslagsord kvarn.

Reisnert A & Håkansson I: Slottsmøllan i Malmö.

Skåne Hembygdsförbunds årsskrift 1980 temanummer Skånska møllor.

Skånes Hembygdsförbunds arkiv

Skånska märkvärdigheter, Sydsvenskans Årsbok 1973

Kulturmiljöprogram för Skåne: <http://www.m.lst.se/m> (uppdaterad 2007 av antikvarie Eva Persson)

Föreningen Skånska møllors hemsida: <http://biphome.spray.se/mollan/skanska.html>

Årets rapporter

Lista över utgivna rapporter inom Malmö Kulturmiljös rapportserie – Enheten för Kulturmiljövård Rapport:

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:001

Carola Lund

Antikvarisk kontroll. Flensburgska gården – Fasadändring samt förnyad VS-anläggning. Fastigheten Oscar 25 och 26 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:002

Carola Lund

Arbeten utförda 1955–2007. Malmö Stadsteater – Malmö Förskönings- och Planteringsförenings insatser gällande Malmö Stadsteater. Fastigheten Teatern 4 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:003

Olga Schlyter

Byggnadsantikvarisk studie. Tripasin. Ombyggnad av korvskinnfabrik till gymnasieskola. Fastigheten Grytan 7 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:004

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. Oxie kyrka. Nytt läktarräcke. Oxie församling, Oxie socken i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:005

Olga Schlyter

Kulturhistorisk utredning. Mobilia. Från manufaktur till köpcentrum. Fastigheten Bohus 8 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:006

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. Örsjö kyrka. Invändig restaurering. Villie församling, Örsjö socken i Skurups kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:007

Carola Lund

Antikvarisk kontroll. Hipp. Förändringsarbeten gård. Fastigheten von Conow 42 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:008

Carola Lund

Arbeten utförda 2002–2007. Kvarndala gård. Malmö Förskönings- och Planteringsförenings insatser gällande Kvarndala gård. Fastigheten Västra Klagstorp 11:70 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:009

Carola Lund

Antikvarisk kontroll. Malmö stadsteater. Tillbyggnad. Fastigheten Teatern 4 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:010

Carola Lund och Olga Schlyter

Metodutredning. Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Uppföljning av Malmö stads miljömål.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:011

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. Degeberga kyrka. Utvändig restaurering. Degeberga kyrkliga samfällighet, Degeberga socken i Kristianstad kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:012

Olga Schlyter

Kulturhistorisk utredning. Scan i Kävlinge. Underlag för planprogram. Fastigheten Exporten 15 i Kävlinge kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:013

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. S:t Johannes kyrka. Konservering av väggmålningar. Malmö kyrkliga samfällighet, Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:014

Anders Reinsert

Antikvarisk kontroll. Hedmanska gården. Byte av syll, hus C. Fastigheten Gyllenstjärna 7 i Malmö stad. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:015

Lars Persson

Kulturhistorisk utredning. På jakt efter Hovdala by. En kulturgeografisk studie av huvudgården Hovdalas ägoområde. Brönnestads socken i Hässleholms kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:016

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. Järrestads kyrka. Invändiga underhållsarbeten. Simrishamns kyrkliga samfällighet, Järrestads socken i Simrishamns kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:017

Jörgen Kling

Antikvarisk kontroll. Näsums kyrka. Inbrotts- och brandlarmsinstallation. Näsums församling, Näsums socken i Bromölla kommun. Skåne län.

Enheten för Kulturmiljövård Rapport 2008:018

Anders Reinsert

Vård- och underhållsplan. Kronetorps mölla. Fastigheten Arlov 7:16 i Burlövs kommun. Skåne län.

Bilaga 1: Prioriterade åtgärder

VATTENINTRÄNGNING

På ett antal punkter i möllan har vatteninträngning konstaterats. En fyllig rapport om vatteninträngning med åtföljande skador har gjorts av Dansk Bygningsanalyse A/S ärendenummer B-6629. Mars 2007.

BYTE AV SHINGEL TILL TAKPAPP

Kvarnöverbyggnaden (bölet) är i dag täckt med pappshingel. Bortsett från att det inte är ett antikvariskt korrekt material i detta sammanhang, så är det känsligt och lämpar sig inte för den vertikala konstruktion som bölet utgör. De starka vindar som av naturliga skäl blåser kring en mölla får lätt fäste i de tre friliggande kanterna som varje pappshingel har. Materialet kräver ett kontinuerligt underhåll som måste utföras från lift, vilket gör underhållsarbetet kostsamt.

Troligen monterades shingeln 1968 och har sedan dess förnyats ställvis och ibland på hela sidor. Delar av beläggningen är i dag i mycket dåligt skick. Att byta detta material är en vårdinsats som bör prioriteras av tekniska, ekonomiska och antikvariska orsaker.

Den tidigare beläggningen bestod av bandtäckt tjärpapp som lagts vågrätt över ytan och med en viss överlappning. Hur gammal denna täckning var vet vi inte. Den fanns med säkerhet på 1930-talet då den kan identifieras på bilder. Vådorna har lagts med början nedifrån. Troligen var vådorna ca 70 cm breda. Detta stämmer väl överens med tjärpappsteckningen på Slottsmöllan i Malmö. Nedre delen av bölet är här täckt med våder av tjärpapp som är 70 cm breda Dessa överlappas med ca 10 cm bredd. Hörnen på Kronetorps mölla var förstärkta med något smalare vådor.

Fram till 1990 fanns fortfarande takpapp tillverkad av grålump och impregnerad med oljeasfalt på marknaden. Denna papp var fortfarande traditionellt svart. Vad jag kunnat utröna så har ingen fabrikant återupptagit tillverkningen (Gudmundsson 2002 s 37). Förslaget är därför att en underlagspapp från Icopal eller Mataki används. Den moderna typen består av en asfaltsimpregnerad polyesterfilt.

Först demonteras shingeln, detta kan göras med exempelvis en barkspade. Därefter kontrolleras panelningen och rötskadat virke byts likt befintligt. Eventuella spikrensas bort så att slätt underlag erhålls. Pappen limmas därefter med klister som anvisats av fabrikanter och monteras i våder. Monteringens görs vågrätt nedifrån och upp i varje sektion för sig. En viss överlappning måste göras mellan sektionerna. Nedre kanten och överkanten spikas med pappspik helst i sick sack. Nästa våd överlappar den förra med ca 10 centimeter. Den limmas och dess överkant spikas likt den förra osv. Beroende på typ av papp som väljs bör detta göras i två skikt. För att slutresultatet skall efterlikna en tjärpapp, bör svart underlagspapp användas. I så fall läggs underlagspappen i två skikt. När hela bölet är täckt läggs förstärkningsvåder över hörnen. Dessa skall vara i ett stycke och limmas mot underlaget och spikas längs båda kanterna.

Hättan täcks med kilformade vådor med största bredd mot basen och som smalnar av mot 0 vid toppen. Kanterna spikas och överlappar mot nästa våd. En förstärkning limmas över själva toppen.

När ytbeläggningen är klar skall de pappbelagda partierna strykas med svart takmassa. Takmassan värms i en öppen gryta till tills massan blir lättflytande. Därefter appliceras talkmassan med en långskaftad borste flödigt så att hela ytan täcks.

FÖNSTERÅTGÄRDER

I samband med tidigare renoveringar har fönstren i bölet fått en olämplig tätning. Ett kopparbeslag har fästs i karmen och vikts ut över bågen. Därmed kan fönstren, som är utåtgående, inte öppnas. Byte av glas är därmed omöjligt att utföra på ett fackmannamässigt sätt.

Denna beslagning bör avlägsnas så att karmträ och bågar kan besiktigas. Vatten inträngning måste hindras via vanliga tätningslister.

Stängningsbeslagen består i dag av fyra stormhaspar. Detta är vanligt förekommande på möllor men försvårar handhavandet av fönstren. Det är lätt att en fönsterbåge tappas från hög höjd när det skall vädras eller göras underhåll. Bågar kan krossas och människor komma till skada.

I detta fall föreslås att lämplig upphängning med sidogångjärn görs samt att de befintliga stormhasparna återanvänds så att inte bågar blåser sönder. Delvis kan befintliga bågar nyttjas medan vissa måste nyttjas. Vid nyttjande är det viktigt att varje fönster kopieras individuellt. Fönster träet renskrapas på de äldre fönstren. Träet halvöljas med kallpressad linolja och terpentin, speciellt kittfalsarna är viktiga. Därefter kittas rutorna med linoljekitt. Fönsterpartiet grundas och målas två gånger med vit linoljefärg.

SEGELBANAN

Räckena har en god utformning men trådnäten som spänts över räckena för att öka säkerheten bör bytas mot glesare dito. När större arbeten på segelbanans plank skall göras bör plåtavtäckningarnas funktion kontrolleras.

MÅLNING AV NÖDTRAPPAN

Nödtrappan bör målas i lämplig kulör (grafitgrå) med oljefärg.

SANERING AV HUSSVAMP

Den absolut högsta prioriteringen har saneringen av hussvampsangreppet i andra våningens västfönster. Detta arbete är redan påbörjat då denna plan sammanställs. Platsen bör emellertid hållas under uppsikt framöver.

IGENSÄTTNING AV FÖNSTER

På Hättloftet/5e våningen finns ett pivåhängt fönster som troligen tagits upp 1968. Detta fönster har monterats för att förbättra möjligheten till utsikt. Utsikten är onekligen magnifik men snarlika estetiska upplevelser kan lätt erhållas genom de äldre fönstren. Det pivåhängda fönstret har upptagits på den sydvästra sidan av "bölet" som är starkt utsatt av väder och vind. Inträngning av vatten sker längs fönstrets nedre kant men troligen även längs övriga sidor.

FÖRSKJUTNING AV PELARE

Att härleda orsaken till förskjutning av den sydöstra pelaren på magasinsloftet kräver en ingående analys. I dagsläget hänger ett lod på plats och rörelserna bör mätas varje år för att kontrollera om rörelserna som orsakat förskjutningen fortfarande är pågående. Om rörelserna är pågående skall en fördjupad analys göras och eventuella åtgärder sättas in så att inte rörelserna fortsätter. Möjligen borde även hättan vridas ett kvarts varv i månaden för att undvika statisk belastning.

Bilaga 2: Besiktningsprotokoll

Besiktningssprotokoll: Kronetorps mölla

Datum:
Deltagare:

A: Kontroll av möllans fot

1. Murverk och sättningssprickor. Kontrolleras varje år. Om förändringar sker, exempelvis att sättningssprickor ökar bör en särskild kontroll göras. Denna kontroll görs både invändigt och utvändigt. Murverket lagas med ett hydrauliskt kalkbruk.

2. Murverket är kalkat i dag. Omkalkning sker var femte år. Om mindre partier kalk fallit ned kan ny kalk påföras. Ytan kalkvattnas varefter kalk påförs med kalkborste som exempelvis, Hammarkalk, Kulekalk eller Gotländsk kalk. Ytan eftervattnas med kalkvatten.

3. Snickerier och fönster kontrolleras. Portar ses över och ytbehandling kontrolleras. I princip bör ytbehandling på dessa förnyas vart femte år med dalbränd trätjära med en blandning bestående av 1/3 trätjära – 1/3 linolja (kallpressad) och 1/3 terpentin. Järn-och träfönster kontrolleras. Täckmålade ytor kan underhållas med lika delar kallpressad linolja och terpentin. Oljeblandningen påförs med trasselsudd rasiga glas byts och eventuell omkittning och målning görs. Tänk på att linoljeindränkta textilier är självantändliga. Dessa får inte förvaras i möllan utan bör brännas utanför byggnaden eller lämnas till destruering.

4. Kontrollera snedstyvorna som stödjer omgångens balkar. Speciellt bör ändträ kontrolleras så att dessa ej angripits av röta. Om röta uppstått och snedstyvans bärkraft äventyras byts snedstyvan i sin helhet. Tänk då på att anläggningsytan mot murverk förses med tjärpapp mellan trä och murverk och att ändträet oljas med linolja och terpentin.

Snedstyvor och bärverk samt omgångens plankor trätjåras med dalbränd tjåra var femte år med en blandning bestående av 1/3 tråtjåra – 1/3 linolja (kallpressad) och 1/3 terpentin.

5. Var speciellt noga när det gäller vattenavrinning. Stådrännor, hångrännor och plåtar skall fungera för de syften de är monterade för.

B: Kontroll av möllans överbyggnad (skrået, bölet)

1. Vattenintrångning.

Då möllans övre konstruktion är uppförd i trä är kontroll och undvikande av vattenintrångning i konstruktionen av vital betydelse. Kontrollera så att inga skador uppkommit på den yttre beklådningen. Använd kikare för att besiktiga de övre delarna. Var speciellt noga när det gäller hörnor och detaljer samt andra utsatta ställen. Bölet skall, efter att beklådningen bytts i enlighet med vårdplanen, strykas med het takmassa vart femte år.

2. Fönster och bågar.

Kontrollera fönster. Röta, rutor, kittning, fönsterbleck och vattenintrångning.

Målade ytor bör täckmålas vart femte år men kan underhållas genom att årligen bestryka ytorna med en blandning av lika delar kallpressad linolja och terpentin. Detta är en enkel åtgård och intervallet mellan målningarna kan därmed förlångas i tid.

3. Svansverk, slador och uteliggare.

Undersök speciellt ändträn. Uteliggare och slador kan kontrolleras i kikare. Har man vid något tillfälle en lift på plats så passa på att kontrollera dessa och för in eventuella iakttagelser i checklisten. Även om inget onormalt noteras så för in en anteckning så att man vet när dessa delar senast besiktigades. Dessa delar tjäras med dalbränd trätjära vartannat år med en blandning bestående av 1/3 trätjära – 1/3 linolja (kallpressad) och 1/3 terpentin.

4. Bromsen/pressen med pressbom och presstång kontrolleras till funktion inför varje körning men skall också besiktigas noggrant två gånger om året, både före och efter säsongstart.

5. Vingar.

Vingarna undersöks två gånger om året. Var noga med både timret och häckverket samt vindskivor. Kontrollerar hakar och infästningar för seglen samt eventuella rötangrepp.

Bilaga 3: Vägledning vid yttre och inre besiktning av en mölla, allmän tillsyn samt översyn före körning med möllan

Av Ivan Håkansson 1981

Kompletterad av Sven Palm 1998

Föreningen Skånska Möllor: <http://biphome.spray.se/mollan/skanska.html>

Vägledning

*vid yttre och inre besiktning av en
mölla, allmän tillsyn samt översyn
före körning med möllan*

Av Ivan Håkansson, 1981
Kompletterad av Sven Palm, 1998

Foto: Bonderups kvarn. © Kerstin Arcadius, Skånes Hembygdsförbund 2002

Skriften får gärna mångfaldigas och användas i studiecirklar, föreningsarbete etc. Vid textutdrag skall källan anges.

Föreningen Skånska Möllor,
webbadress: <http://biphome.spray.se/mollan/skanska.html>

Yttre besiktning

En rundtur omkring möllan och kontrollera om det finnes några nedfallna detaljer.

Kontrollera bölets/skrovets/ täckning om det finnes några skador å papp el. spån.

Lyft stenarna å inlagda kvarnar med lättan.

Kontrollera hållfastheten å presslina och presstång – om sådan finns.

Lyft pressen.

Sätt en vinge till änn´s.

Härefter förflyttning upp i hättan.

Vindluckan över axeln tages bort.

Kontrollera om balkkilarna sitter fast. –Sätt om vindfånget och slå till kilarna runt om i fall det behövs. OBS –om axelhuvudet är av trä måste klammer/hillor/ först spännas åt ordentligt så axelhuvudet ej spricker.

Kontrollera även om det finnes rötangrepp och större sprickor i balkarna närmast axeln.

Kontrollera så att väderhuset är tätt.

Kontrollera att väderbjörnen ligger stadigt. (- förankringsjärn, bultar m.m.) samt om löpet behöver smörjas.

Kontrollera axelklammer och ringar.

Därefter åter ner till omgången/markplanet.

Kontrollera vingarna

Tryck vingen mot och från bölet/skrovet/ och kontrollera om balken glappar i axeln eller om vingträet har tendens till att vara knäckt.

Klättra försiktigt upp i häckverket, medtag en vanlig hammare samt eventuellt bågfilmsblad eller lång tunn skruvmejsel att sticka med. Under förflyttning uppåt, slå med lätta hammarslag på häcksker samt vingträ och balkar. Om en ”ihålig” ”död” klang uppstår är virket sannolikt uppruttet inuti. Här kan man provsticka med bågfilmsblad eller mejsel i exempelvis en torrspricka. Upprepa proceduren med alla vingarna – kontrollera även bultar och klammer/hillor/.

Inre besiktning

Kontrollera om läckage finnes å hättans täckning.

Presstången bör särskilt uppmärksammas mot drivvattenläckage.

Kontrollera pressbommens upphängningsanordning (- om pressen lyfts med block eller vin-
da finns ej upphängning i hättan).

Kontrollera om press, kronhjul och kuggar har angrepp av trämask samt att pressens olika
delar är ordentligt sammanhållna (bultar, märlor, upphängningsanordning m.m.)

Kontrollera fastkilningen av tappbjälkar.

Kontrollera baktappslagret – eventuellt behov av rengöring och smörjning.

Kontrollera vridbanans jämnhet samt om det finnes rötangrepp eller rostangrepp – samt om
rengöring och uppsmörjning är nödvändig.

Kontrollera om samtliga rouletter och kasor finnes kvar.

Kontrollera om vridbanans kuggkrans är hel, om sådan finnes.

Kontrollera om säckhissen fungerar.

Kontrollera stjärnhjulsspindelns kondition samt stjärnhjulets fastkilning.

Kontrollera om stjärnhjul och dess kuggar har angrepp av trämask.

Kontrollera stjärnhjulsspindelns nål och tärning, om tärningen behöver smörjas samt kon-
trollera att spänningar å spindelns nederända ej är lösa.

Kontrollera drevornas lagring, gaffel och kuggar.

Kontrollera ringkar, sko och binges hållfasthet och funktion. Eventuellt skräp i löparens öga
samt ringkar bör avlägsnas.

Kontrollera att stenarna inte är söndersprängda av fukt och frost. – Om misstanke om detta
finns bör kvarnen ”kläs av” för närmare undersökning.

Kontrollera att löparen roterar fritt.

Kontrollera att seglet är helt samt vilket typ (fyr- eller tre- grenat, balans eller klocksegel).

Kontrollera att inget glapp finnes i bussningen. – Vanligen kilar från undersidan.

Kontrollera brohästens stabilitet.

Kontrollera att lättverket fungerar tillfredsställande och att rep till motvikter ej är slitna eller
dåligt fästa!

Lämningar och farliga öppningar i loften påpekas.

Även trätrapporna kontrolleras i sin bärlighet.

Från varje loft kontrolleras att bölets täckning är tät mot regnvatteninslag. Särskilt bör fönstersidorna samt hörnen bakom ståndarna uppmärksammas. På första loftet kontrolleras att fotträna är friska och vilar stabilt på grundmuren. Är möllan försedd med hög stenfot bör även här befintliga golv och bjälklag kontrolleras där dessa ansluter till yttermurarna.

Kontrollera möllans stenfot, såväl ut- som invändigt för att lokalisera eventuella sprickor och sättningar i murverket (Eventuell rasrisk!?)

Är möllan försedd med stenomgång kontrolleras denna som ovan. Är omgången endast ”kallmurad” måste eventuella kilstenar slås till eller eventuellt kompletteras.

Om träomgång (altan eller segelbana) finns kontrolleras att ”stivorna” ligger säkert mot muren och är friska samt att utstickare, däcksplank och räcke är i god kondition och bärlighet.

Allmän tillsyn. Bör göras minst var fjortonde dag samt helst vid regnväder då läckage lättare upptäcks

Tag en rundtur omkring möllan och kontrollera om det finnes några nedfallna detaljer.

Kontrollera bölets täckning.

Lyft stenarna i inlagda kvarnar.

Lyft pressen.

Drag vindfånget mellan ett kvarts till ett halvt varv till ny skritt – beroende av hur länge möllan stått stilla.

Lägg på pressen.

Gör en inspektionsrond genom hela möllan.

Lägg ihop stenarna.

Om möllan endast körs vid enstaka tillfällen bör hättan vridas/drejas/ några gånger årligen för att motverka snedbelastning på vridkrans och böle/skrov/.

En mycket god gärning har utförts.

Översyn före körning med en mölla

Avlyssna väderleksrapporten i radio/TV om eventuella oväder på väg.

Lyft stenarna i inlagda kvarnar. – Man kan även koppla kvarndrevorna ur kugg!

Smörj löpet och kontrollera (komplettera) smörjning å vridbanan. Om vridbanan är av järn kan exempelvis grafitblandat smörjfett användas. Är vridbanan av trä skall endast animaliska eller vegetabiliska smörjmedel användas. – Förr användes exempelvis tran.

Vrid möllan upp i vind. Säkra (gör fast) vridanordningen – detta är särskilt viktigt där kuggkrans med rouletter finns och görs vanligen genom att vrida ihop kedjan till kranshjulet 1/3 av längden och fästa den i tyngden på omgången.

Om möllan vrides/drejas/ med svans/stärt/ tillses att stivan alltid sätts ordentligt under svansen så snart drejningen avslutats.

Sätt vingarna ”te änn´s” en efter en, kontrollera fästbultar och klammer.

Drag muttrarna om så behövs.

Kontrollera balkkilarna, driv in dem om det behövs.

Kontrollera att kronhjulet går fritt under pressen.

Kontrollera att kronhjul och krondrev inte går för hårt i kugg.

Smörj kuggarna om behov finnes. Den västskånska traditionen är att smörja kuggarna med rå linolja – på Österlen används oxtalg till kuggar och färtalg till järn/stenlager.

Kontrollera inkuggningen mellan stjärnhjul och drevor. Smörj vid behov långjärnets låsar/lagerhalvor.

Smörj nålen å spindlarna. Använd bomolja, ricinolja eller sågkedjeolja. Om möjligt bör även bussningen i liggaren smörjas.

Kontrollera att inget skräp ligger i ögat å löparen.

Ställ in fallet å skoen och spänn latsnoren.

Häll säd i bingen.

Kontrollera att lättverket fungerar.

Sätt på stormbräder och gör en överblick över himlen i alla väderstreck för att eventuellt avläsa om nya vindförändringar är att vänta.

Lägg ut lämplig segelyta å vingarna efter rådande vindstyrka.

Starta inte med för stor segelyta. Om möllan ”haltar” eller samma vinge alltid stannar ”te ännu” behöver eventuella balansvikter på vingspetsarna ändras.

Klart att köra igång.

Ställ in sko och snor för lagom pårinning.

Ställ in grovleken på malningen med lättan.

Efter körning tag ned seglen och stormbräder.

Sätt vindfånget i skritt.

Lägg på pressen. – Som extra säkerhet mot bakvind kan en träbom (minst 4*4”) stickas genom kronhjulet, vilande mellan tappbjälken och utstickaren eller väderbjörnen.

Lägg ihop kvarnstenarna å inlagd kvarn.

Arlöv 1981-05-18

Ivar Håkansson

Kompletterad:

Genarp 1998-09-08

Sven Palm

Tillägg för stubbamöllor

Beträffande bölet/skrovet/, vindfång och maskinell utrustning gäller i stora drag samma förhållanden som för holländska möllor, dock bör följande särskilt påtalas:

Inre besiktning

Kontrollera att stensbjälken är hel, särskilt mitt över stubbens övre lagring.

Kontrollera att pannbjälken är hel (lodrätt stående stolpen mitt under väderbjörnen).

Yttre besiktning

Kontrollera att stenfoten verkar stabil (sprickor, sättningar m.m.) samt att fotträna ligger stabilt och ej uppvisar rötangrepp. Kontrollera även att stivorna är stabilt förankrade i fotträna och mot stubben och salträna. Kontrollera stubbens kilning mot fotträna och att stubben ej har några skador. Kontrollera att saxträna är hela. Smörj vid behov mellan sal och saxträna med vegetabiliskt eller animaliskt smörjmedel – eventuellt tillsatt med grafitpulver – sistnämnda gäller även stubbens övre lagring i stensbjälken.

Kontrollera att ”stärtskrittet” står ordentligt under svansen/stärten.

Genarp 1998-09-08

Sven Palm

Bilaga 4: Minnesanteckningar

BESIKTNING 2008-03-31

Besiktning av Anders Reisnert och Carola Lund tillsammans med Cecilia Gagge. Ca 3 timmar

Utvändigt

Utvändigt är Kronetorps mölla i någorlund skick. Foten är murad av gråsten och har sprickanvisningar, troligen på grund av sättningar i grunden. Dessa sprickbildningar är inte av avgörande betydelse för möllans stabilitet. Omgången ser ytligt ut att vara i bra skick. Dock behöver bjälkinfästningar kontrolleras bättre än vad som gjorts vid dagens besiktning.

Bölet är klätt med shingel-papp som delvis sitter dåligt mot underlaget. Flera shingel har blåst ned vid senaste stormen och fler kommer att falla av framöver. Hättan är klädd med asfalt-papp. Flera skador har uppstått och reparationer utförts. Dessa har karaktären av provisorium.

Fönstrens tätningsplåt har dragits ut över själva bågen. Därmed kan inte "bölets" fönster öppnas och glasning av spruckna rutor kan inte göras på traditionellt sätt. Detta skapar problem, inte bara med bytet av rutor men omöjliggör också besiktning och underhåll av träverkets konstruktion.

Omgångens räcken är bra utformade men med en tråkig avslutning med trådnätsstängsel. Omgångens golv är i gott skick men brädorna bör fortsättningsvis vara finsågade, inte maskinhyvlade. Detta förlänger hållbarheten och ger ett bättre visuellt intryck. Nya brädor görs av fur och i samma dimension som befintliga. Brädorna tjäras med 1/3 dalbränd trätjära, 1/3 terpentin, 1/3 kallpressad linolja. Blandningen påförs varm. Plankorna och spikas med galvaniserad spik i lämplig dimension.

Plåtningen i kanterna in mot kvarnkroppen har släppt på flera ställen, vilket bör åtgärdas.

Hörnen på foten är avtäckta med ett rött dubbelkupigt taktegel. Kantplåten av koppar är vikt ovanpå takpannorna, något som kan underlätta vatteninträning. Detta kan vara anledningen till att svampangrepp av allmän hussvamp uppstått vid sydöstra fönstret på siktloftet (loft 2).

Slanor och svans är i behov av tjärning.

Vingarnas vindskivor uppvisar rötskador.

Invändigt

Foten i bottenvåningen är, bortsett från sprickanvisningar i gott skick. Den bärande timmerstommen kunde inte helt besiktigas men där den var tillgänglig var skicket gott.

Loft 2 (siktloftet) har vissa skador och förändringar som bör uppmärksammas. Svampangreppet av allmän hussvamp är inte åtgärdat vilket bör ske snarast. Fönster som är angripet måste bytas. Orsaken till angreppet har heller inte utvärderats. Detta bör göras. Möjligen har angreppet med plåtavtäckningens utformning vid foten.

På loft tre (kvarnloft) b finns även rötskadat virke i sydöst och även intill utgången till omgången.

Vatteninträängning och rötskador påvisades också på övriga loft (Se utredning av Dansk Bygningsanalyse AS från 2007).

BESIKTNING 08-05-19

Möte med Förvaltare Rune Persson, Burlövs kommuns representant och Göran Hagman ordförande i Mölleföreningen.

I princip framkom inget nytt vad gäller möllans skador eller det arbete jag skall göra. En del relevanta upplysningar om ekonomi och skötsel kom dock fram. Konstaterades att svampangreppet omedelbart måste åtgärdas. Rune Persson tar tag i detta så att nödvändiga åtgärder kan göras i slutet av sommaren.

Jag kontaktade Henrik Borg på Regionmuseet som tidigare varit antikvarisk kontrollant vid arbeten som utförts på Kronetorps mölla. Han menade, liksom jag själv, att möllans värde i första hand ligger i brukstiden och att det antikvariska värdet som besöksmål är sekundärt. Det vill säga att de tillägg som gjorts för att möllan skall fungera som besöksmål är underordnade brukstidens värden.

Loft 5 finns felaktigt monterade rutor i fönstren. Ett fönster åt sydöst har troligen monterats på 1950 eller 1960-talet. Läckage finns kring fönstret och är troligen orsak till skadorna på loft 4 och 3. Åtgärd: Ta bort fönstret och återmontera ny panel och papp.

Hättan verkar vara i gott skick men vi hade inte möjlighet att besiktiga hela konstruktionen.

MÖTE 2008-06-13

Anteckningar från möte med Henrik Ogstedt 08-06-13. Mötet ägde rum på Kronetorps mölla. Undertecknad fick skyddsföreskrifter men blev också lovad övrigt relevant material från länsstyrelsens arkiv. Vi diskuterade möllans skick och renoveringsbehov och konstaterade att ett omfattande arbete behövde göras. Byte av ytskikt och tätning, iordningställande av fönster, renovering av vingor och häckverk är angelägna åtgärder. Kontroll av vattenavrinningen behöver göras. Vi var överens om att en projektering inför dessa arbeten behövs. Vi var också överens om att en sådan projektering ligger utanför detta uppdrag.